

ZLOUPOTREBA SLUŽBENOG POLOŽAJA I OVLAŠĆENJA U PRAVU REPUBLIKE SRPSKE

ABUSE OF OFFICIAL POSITION AND AUTHORITIES IN THE LAW OF REPUBLIKA SRPSKA

Miodrag N. Simović¹

Dragan Jovašević²

Vladimir M. Simović³

DOI: <https://doi.org/10.31410/EMAN.2019.17>

Apstrakt: *Zakonito, kvalitetno, efikasno i cjelishodno postupanje službenih i odgovornih lica u državnim organima i pravnim licima u obavljanju povjerenih im javnih ovlašćenja i službene dužnosti predstavlja osnov i garanciju za funkcionisanje javnih službi i državnih organa uopšte. Od najstarijih vremena do današnjih dana javljali su se pojedinci i grupe koji su, umjesto da rade u interesu i za račun državnih organa i javnih službi u čije ime postupaju, kršili pravila službe i na taj način činili zloupotrebe raznih vrsta. Zloupotreba službenog položaja ili ovlašćenja je osnovno krivično djelo protiv službene dužnosti za koje je propisana stroga kazna zatvora. Djelo se javlja u vidu iskorišćavanja službenog položaja ili ovlašćenja, u prekoračenju granica službenog ovlašćenja ili u nevršenju službene dužnosti. Zavisno od namjere učinioca i vrste prouzrokovane posljedice, ovo krivično djelo se javlja u osnovnom i tri oblika ispoljavanja. U radu se govori o pojmu, elementima, karakteristikama i oblicima ispoljavanja zloupotrebe službenog položaja i ovlašćenja. kao osnovnog službenog krivičnog djela u pravnom sistemu Republike Srpske.*

Ključne riječi: *službena dužnost, zakon, krivično djelo, zloupotreba, službeno lice, odgovornost, kazna.*

Abstract: *Legal, quality, efficient, and purposeful actions by official and responsible persons in state bodies and legal entities in exercising entrusted public authorities and official duties are the foundation and guarantee for public services and state bodies functioning in general. From ancient times to the present day there have been individuals and groups who, instead of working in the interest and on behalf of the state bodies and public services violated rules of service and thus committed various abuse. Abuse of official position or authority is the ground criminal act against official duty punishable by severe prison sentence. The act appears in the form of exploitation of official position or authority in overstepping the boundaries of official authority or failing to execute official duty. Depending on the perpetrator's intent and type of consequence caused, this criminal act has primary and three expression forms. This paper discusses concept, elements, characteristics, and forms of the misuse of official position and authority as the principal official criminal act in legal system of Republika Srpska.*

Keywords: *official duty, law, criminal act, abuse, official, responsibility, punishment.*

¹ Sudija Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, inostrani član Ruske akademije prirodnih nauka redovni član Evropske akademije nauka i umjetnosti i redovni član Balkanskog naučnog centra Ruske akademije prirodnih nauka

² Redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu

³ Tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine i vanredni profesor Fakulteta za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci i Fakulteta pravnih nauka Univerziteta „Vitez“ u Vitezu

1. UVODNA RAZMATRANJA

Krivična djela protiv službene dužnosti predstavljaju različite oblike i vrste zloupotrebe službenog položaja i javnih ovlaštenja u vršenju službene dužnosti koje su upravo učinjene od strane službenih lica kao nosilaca tih ovlaštenja⁴. Najčešće se ovdje radi o postupanjima službenih lica u vršenju službene dužnosti, ne u interesu i za potrebe službe koju vrše, već u nekom drugom interesu - u namjeri da na ovaj način pribave sebi ili drugom fizičkom ili pravnom licu kakvu korist, odnosno da drugome nanesu kakvu štetu ili da teže povrijede prava drugih⁵.

Tu se praktično radi o iskorišćavanju ili prekoračenju službenog položaja ili ovlaštenja ili o nevršenju službene dužnosti koje zbog posebno ispoljenog stepena težine i opasnosti Krivični zakonik Republike Srpske iz 2017. godine⁶ predviđa kao krivična djela protiv službene dužnosti u glavi dvadeset petoj. Tako zapravo dolazi i do pojave zloupotrebe javnih ovlaštenja, službenog položaja, korupcije u raznim oblicima i vidovima što sve zajedno nanosi ogromne materijalne i druge štete ne samo pojedincima i ustanovama, već i cijelom društvu. S druge strane, ovakvim svojim postupanjem državni organi mogu da poljuljaju povjerenje među građanstvom (kao podanicima države) u postojeći sistem i funkcionisanje ne samo vlasti, već i cjelokupnog pravnog poretka, pa i u efikasnost pravne države⁷.

Stoga je interes (pa i imperativ) svake države da suzbije ovakva nedopuštena ponašanja pojedinaca i grupa i da ih prinudi da svoja ovlaštenja i nadležnosti u postupanju vrše u granicama zakonom propisanim ili predviđenim u drugim podzakonskim opštim aktima. Svako prekoračenje i zloupotrebu ovih ovlaštenja država proglašava zabranjenim, protivpravnim i kažnjivim. Najopasnije oblike ovakvih ponašanja zakon inkriminiše kao krivična djela, propisujući za njihove učinioce kazne (zatvor) i druge krivičnopravne mjere (mjere bezbjednosti i sl). Manje opasna ponašanja u sferi zloupotreba službenih ovlaštenja zakonodavac je propisao kao prekršaje, ali i kao disciplinske presteupe.

Ovakve pojave nisu samo relikv prošlosti, već su one, na žalost, karakteristične i za društveno uređenje na početku 21. vijeka⁸. Takve povrede pogađaju, prije svega, pojedince, a potom i cijelo društvo. Ta zloupotreba, korumpiranost i samovlašće organa sa javnim ovlaštenjima i njihovih službenih lica predstavlja veliko društveno zlo koje istovremeno dovodi i do narušavanja ugleda pojedinih službi i organa, pa i autoriteta cijele vlasti⁹. Stoga se upravo predviđanjem krivičnih djela i drugih vrsta delikata protiv službene dužnosti službenih lica teži za potpunim obezbjeđenjem ispravnosti, zakonitosti, efikasnosti i cjelishodnosti u radu državnih organa i drugih organa sa javnim ovlaštenjima i tako očuva povjerenje građana u samu tu vlast i pravni poredak uopšte¹⁰.

⁴ Radovanović, Đorđević, 369-371.

⁵ Jovašević, (2011), 462.

⁶ "Službeni glasnik Republike Srpske" br. 64/17 i 104/18. U daljem tekstu: KZRS.

⁷ Mišić, G. (2006). *Kaznena djela protiv službene dužnosti – poseban osvrt na kaznena djela korupcije*. Zagreb: Radno pravo, (9), 60-68.

⁸ Jovašević, D. (2008). *Korupcija kao oblik ugrožavanja vladavine prava u Srbiji*. Beograd: Zbornik radova „Srbija- politički i institucionalni izazovi“, 385-416.

⁹ Jelenski, M. (1991). *Prevenција privrednog kriminaliteta*. Zagreb: Priručnik, (1), 50-57.

¹⁰ Mišić, G. (2005). *Kaznena djela protiv službene dužnosti – poseban osvrt na korupcijska kaznena djela*. Zagreb: Hrvatska pravna revija, (10), 82-95.

2. POJAM SLUŽBENIH KRIVIČNIH DJELA

Krivična djela protiv službene dužnosti¹¹ (službena, službenička ili činovnička krivična djela) predstavljaju u suštini razne vrste zloupotreba službenog položaja i javnih ovlašćenja u vršenju službene dužnosti od strane službenih lica kao nosilaca tih ovlašćenja¹². Država kao organizovana društvena organizacija u svom aparatu ima više organa koji čine pojedine službe sa javnim ovlaštenjima. Državni aparat ima težnju da stalno jača, što vremenom dovodi do povećanja broja službi i lica koja rade u njima. Na taj način, država se postepeno pretvara u samostalnu snagu koja istina izvire iz društva što ima za posljedicu da pojedine službe i organi vrše javna ovlašćenja, ne samo u interesu cijele države (i cijelog društva), nego i u svom sopstvenom interesu¹³.

Tako zapravo i dolazi do pojave zloupotrebe javnih ovlašćenja, zloupotrebe i kršenja službenog položaja, korupcije u raznim oblicima što nanosi ogromne štete ne samo pojedincima i ustanovama, već i cijelom društvu, pa i međunarodnoj zajednici u cjelini. Stoga je interes svake pravne države da u ime vladavine prava i zaštite korpusa osnovnih ljudskih prava i sloboda, suzbije, spriječi i preduprijedi ovakva nedopuštena, protivpravna ponašanja pojedinaca i grupa i da ih prinudi da svoja ovlašćenja vrše u granicama zakonom propisanim ili predviđenim u drugim podzakonskim aktima. Svako prekoračenje i zloupotrebu ovih ovlašćenja država proglašava opasnim i protivpravnim ponašanjem i u zakonu propisanom sankcijom kažnjava njegove učinioce¹⁴.

Takva zloupotreba, korumpiranost i samovlašće organa sa javnim ovlaštenjima i njihovih službenih lica predstavlja veliko društveno zlo koje dovodi i do narušavanja ugleda pojedinih službi, pa i autoriteta cijele vlasti, do gubljenja povjerenja građana u zakonitost i cjelishodnost njihovog rada i do nanošenja štete pravima i interesima drugih fizičkih i pravnih lica. Stoga se upravo predviđanjem krivičnih djela protiv službene dužnosti teži za potpunim obezbjeđenjem ispravnosti i zakonitosti u radu državnih organa koji vrše javna ovlašćenja i tako očuva povjerenje građana u samu tu vlast i pravni poredak¹⁵.

3. KARAKTERISTIKE SLUŽBENIH KRIVIČNIH DJELA

Službena krivična djela predstavljaju različite oblike i vidove zloupotrebe službenog položaja i javnih ovlašćenja u vršenju službene dužnosti od strane službenih ili odgovornih lica kao nosilaca tih ovlašćenja kojima se nanose teže posljedice za službu, odnosno dolazi do težeg ugrožavanja službe. Ovim se inkriminacijama, zapravo, nastoji da se obezbijedi ispravnost, cjelishodnost, blagovremenost, efikasnost i zakonitost u radu državnih organa koji vrše javna ovlašćenja i tako očuva povjerenje građana u pravni poredak i pravnu državu.

Objekt zaštite ovih krivičnih djela jeste službena dužnost državnih i drugih organa koji vrše javna ovlašćenja, odnosno dužnost odgovornih lica u preduzeću, ustanovi ili drugom subjektu. Ali, nije cilj učinilaca ovih krivičnih djela da povrijede ili ugroze službenu dužnost koju vrše, već da na ta način nanesu štetu drugom licu (imovinskog ili neimovinskog karaktera) ili da teže

¹¹ Đurić, Jovašević, Rakić, 178-193.

¹² Jovašević, Ikanović, 289-291.

¹³ Kregar, J. (2004). *Korporacijski kriminal i nove mjere suzbijanja korupcije*. Zagreb: Revizija, (3), 5-18.

¹⁴ Mišić, G. (2006). *Kaznena djela protiv službene dužnosti – posebna osvrt na neke slučajeve iz sudske prakse*. Zagreb: Hrvatska pravna revija, (6), 68-100.

¹⁵ Đurđić, Jovašević, 289-292.

povrijeđe pravo nekog drugog fizičkog ili pravnog lica¹⁶. Istovremeno se ovim krivičnim djelima povređuju ili ugrožavaju i druge društvene vrijednosti kao što su slobode i prava čovjeka i građana, imovina, privreda i sl¹⁷.

Radnja izvršenja ovih krivičnih djela se preduzima u vršenju službene dužnosti ili u vezi sa vršenjem službene dužnosti¹⁸. S obzirom na vrstu službene dužnosti koja se krši i narušava vršenjem krivičnih djela, službena krivična djela se mogu podijeliti na dvije grupe. To su: 1) opšta službena krivična djela i 2) posebna službena krivična djela. Opšta službena krivična djela se mogu izvršiti u svakoj službenoj dužnosti od strane nosioca službenih ovlašćenja. Posebna službena krivična djela se, pak, mogu izvršiti samo u određenim vrstama i oblicima službene dužnosti.

Dalje, u pravnoj teoriji se može pronaći još jedna dioba krivičnih djela protiv službene dužnosti. Tako se sva službena krivična djela mogu klasifikovati na dvije vrste, i to na: 1) prava službena krivična djela i 2) nepravna službena krivična djela. Prava službena krivična djela su ona djela koja može da izvrši samo službeno ili odgovorno lice, i to samo u vršenju službene dužnosti ili javnih ovlašćenja ili u vezi sa njima. Nepravna službena krivična djela su ona koja se mogu izvršiti i u službi i van nje.

Ovim krivičnim djelima se povređuje službena dužnost u smislu njenog pravilnog, cjelishodnog, blagovremenog, efikasnog i zakonitog funkcionisanja. Nisu, međutim, sve ovakve povrede krivična djela, već samo teže povrede, dok brojne lakše povrede službene dužnosti predstavljaju disciplinske prestupe. O tome kada će postojati krivično djelo, a kada disciplinski prestup - postoje dva shvatanja. Tako se: 1) prema kvantitativnom razlikovanju, krivična djela smatraju kao teže vrste delikata, a disciplinski prestupi slabije, manje povrede službene dužnosti. Razlika između njih nije u elementima samih delikata, već u intenzitetu i obimu prouzrokovane posljedice i 2) prema kvalitativnom shvatanju razlika između krivičnih djela i disciplinskih prestupa se nalazi u njihovoj prirodi, odnosno u karakteru i značaju ovih djela. To su dvije kategorije delikata koje se razlikuju po sadržini svoga bića¹⁹.

U okviru ovih krivičnih djela su sistematizovana i tzv. krivična djela korupcije²⁰ (od kojih su najznačajnija sljedeća djela: 1) primanje mita iz člana 319 KZRS, 2) davanje mita iz člana 320 KZRS i 3) trgovina uticajem iz člana 321 KZRS kao opšta djela korupcije).

Korupcija predstavlja pojavu davnašnjeg porijekla koja je imanentna svim državnim organizacijama tokom svoje duge istorije. Ona se ispoljava u raznim oblicima, na različite načine i različitim sredstvima u širokom spektru djelatnosti. No, pri tome, ipak se ne smije zapostaviti činjenica da svi oblici korupcije (lat. *corruptio* - pokvarenost) ne moraju da sadrže obilježja određenih krivičnih djela za koja su propisane krivične sankcije. To, naime, znači da se pod pojmom korupcije ne smatraju samo krivična djela, već ovaj pojam po svom sadržaju, karakteru i prirodi prevazilazi granice krivičnopravne represije.

¹⁶ Novoselec, P. (2002). *Zloupotreba položaja i ovlasti kao gospodarsko kazneno djelo*. Zagreb: Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, (9), 1-17.

¹⁷ Radovanović, Đorđević, 370 i 371.

¹⁸ Jovašević, (2005), 17-26.

¹⁹ Jovašević, Hašimbegović, 56-69.

²⁰ Kokolj, Jovašević, (2011), 389-392.

Kao učinilac ovih krivičnih djela, po pravilu, se javlja domaće ili strano službeno ili odgovorno lice. Kod pojedinih krivičnih djela kao učinilac se javlja samo određeno službeno lice. Kod odavanja službene tajne iz člana 323 KZRS kao učinilac se može javiti i lice kome je prestalo svojstvo službenog lica u vrijeme izvršenja djela. No, ovdje postoje i takva djela koja može da izvrši svako lice: davanje mita iz člana 320 KZRS ili, pak, lice kome su predmeti krivičnog djela povjereni u službi ili na radu (kod pronevjere iz člana 316 KZRS i posluge iz člana 318 KZRS).

Službenim licem u svojstvu učinioca ovih krivičnih djela, u smislu člana 123 stav 1 tačka 3 KZRS, smatraju se²¹:

- 1) izabrani ili imenovani funkcioner u organima zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, jedinice lokalne samouprave i u drugim organima i javnim ustanovama ili službama koje vrše određene upravne, stručne i druge poslove u okviru prava i dužnosti vlasti koja ih je osnovala;
- 2) sudija ustavnog suda, sudija, tužilac, pravobranilac;
- 3) lice koje stalno ili povremeno vrši službenu dužnost u navedenim javnim organima ili ustanovama, notar, izvršitelj i arbitar, ovlašteno lice u privrednom društvu ili u drugom pravnom licu kojem je zakonom ili drugim propisom donesenim na osnovu zakona ili zaključenog ugovora o arbitraži povjereno vršenje javnih ovlaštenja, a koje u okviru tih ovlaštenja vrši određenu dužnost;
- 4) drugo lice koje vrši određenu službenu dužnost na osnovu ovlaštenja iz zakona ili drugog propisa donesenog na osnovu zakona i lice kojem je faktički povjereno vršenje pojedinih službenih dužnosti.

Strano službeno lice, u smislu člana 123 stav 1 tačka 5 KZRS, kao učinilac ovih krivičnih djela je lice koje je član zakonodavnog, izvršnog, upravnog ili sudskog organa strane države, javni funkcioner međunarodne organizacije i njenih organa, sudija i drugi funkcioner međunarodnog suda ili drugo službeno lice međunarodnog suda koje radi za naknadu ili bez naknade, na službi u Republici Srpskoj. Stranim službenim licem smatra se lice koje je član, funkcioner ili službenik zakonodavnog ili izvršnog organa strane države, lice koje je sudija, porotnik, član, funkcioner ili službenik suda strane države ili međunarodnog suda, tužilac, lice koje je član, funkcioner ili službenik međunarodne organizacije i njenih organa, lice koje je arbitar u stranoj ili međunarodnoj arbitraži, kao i drugo strano lice koje vrši određenu službenu dužnost na osnovu ovlaštenja iz zakona ili drugog propisa donesenog na osnovu zakona, kao i lice kojem je faktički povjereno vršenje pojedinih službenih dužnosti za stranca u Republici Srpskoj (vlasnici, suvlasnici, zastupnici firmi u Republici Srpskoj).

Kao izvršilac ovih krivičnih djela može se pojaviti i odgovorno lice²². Odgovornim licem se, u smislu tačke 6 stava 1 člana 123 KZRS, smatra lice koje na osnovu zakona, propisa ili ovlaštenja vrši određene poslove upravljanja, nadzora ili druge poslove iz djelatnosti pravnog lica kao i lice kome je faktički povjereno obavljanje tih poslova. Odgovornim licem smatra se i službeno lice kad su u pitanju krivična djela kod kojih je kao izvršilac označeno odgovorno lice, a u ovom zakoniku nisu propisana u glavi o krivičnim djelima protiv službene dužnosti, odnosno kao krivična djela službenog lica²³.

²¹ Simić, Trešnjev, 93.

²² Mrvić Petrović, 350 i 351.

²³ Simović, Simović, Todorović, 311.

U pogledu krivice, ova se krivična djela vrše sa umišljajem. Samo jedno službeno krivično djelo može biti izvršeno i sa nehatom kao oblikom krivice. To je djelo odavanja službene tajne iz člana 323 KZRS.

Sva zakonska rješenja u krivičnompravnom sistemu Bosne i Hercegovine (uključujući i krivično pravo Republike Srpske) predviđaju na gotovo istovjetan način pojam, karakteristike i sistematiku službenih krivičnih djela, sa identičnim obilježjima bića krivičnih djela i propisanim kaznama. No, bez obzira na manje ili veće razlike koje postoje među službenim krivičnim djelima, zavisno od krivičnog zakona koji ih predviđa, sva ova djela imaju iste zajedničke karakteristike po kojima se ona upravo i izdvajaju u zasebnu grupu krivičnih djela i koje čine njihovu specifičnost. Te zajedničke karakteristike službenih krivičnih djela se mogu odrediti s obzirom na: 1. objekt zaštite, 2. djelo se preduzima u vršenju službe, 3. svojstvo izvršioca djela, 4. vrsta posljedice i 5. oblik krivice.

3.1. Objekt zaštite

Objekt zaštite kod krivičnih djela o kojima je riječ u ovom radu jeste službena dužnost državnih i drugih organa koji vrše javna ovlašćenja²⁴. No, u krivičnompravnoj literaturi nisu rijetka ni shvatanja prema kojima se kod ovih krivičnih djela ne može govoriti o jednom jedinstvenom zaštitnom objektu (u smislu dobra ili vrijednosti koji su zaštićeni krivičnim zakonodavstvom), već o višestrukom objektu krivičnompravne zaštite²⁵. Pri tome se kao glavni ili prevalentni objekt zaštite kod ovih krivičnih djela ipak smatra državna uprava, javna vlast, javna ovlašćenja, zakoniti rad državnog aparata. Kao opšti objekt krivičnompravne zaštite se, takođe, kod ovih djela može uzeti i pravilno i zakonito vršenje službene dužnosti i drugih dužnosti koje se vrše u okviru javnih ovlašćenja.

Iako je prema ovako određenom objektu zaštite i izvršeno sistematizovanje krivičnih djela u posebnom djelu KZRS u grupu krivičnih djela protiv službene dužnosti, ipak se ovim djelima povređuju ili ugrožavaju i druge društvene vrijednosti. Naime, ovim se krivičnim djelima, istina nedozvoljeno ili nezakonito, vrše službene dužnosti ili se nezakonito koriste službena ili javna ovlašćenja. Međutim, nije cilj izvršilaca ovih djela da nezakonito koriste ili vrše javna ili službena ovlašćenja ili da nezakonito koriste službeni položaj, već da ovakvim svojim radnjama ostvare neki drugi nedozvoljeni protivpravni cilj²⁶. Taj se cilj kod ovih krivičnih djela preduzetih od strane službenih lica u vršenju službene dužnosti svodi na ostvarenje koristi (imovinskog ili neimovinskog karaktera) za sebe ili nekog drugog (drugo fizičko ili pravno lice) ili, pak, na prouzrokovanje štete (imovinskog ili neimovinskog karaktera) nekom drugom fizičkom ili pravnom licu ili, pak, u povredi prava nekog drugog lica. Dakle, zloupotreba službene dužnosti se ovdje pojavljuje samo kao sredstvo ili način da se ostvari neki drugi nezakoniti cilj bilo uopšte ili na jednostavniji, uspješniji ili blagovremeniji način²⁷. Pošto se povreda službene dužnosti kod ovih krivičnih djela javlja kao primarna ili prevalentna duštvena vrijednost zbog koje zakonodavac i pruža krivičnompravnu zaštitu, ovakva krivična djela se sistematizuju u posebnu grupu djela upravo prema ovom zaštitnom objektu²⁸.

²⁴ Jovanović, Jovašević, 415.

²⁵ Grupa autora, 850.

²⁶ Mrvić Petrović, 350.

²⁷ Stojanović, Perić, (2000), 340 i 341.

²⁸ Čejović, Miladinović, 403 i 404.

3.2. Vršenje službe

Krivična djela protiv službene dužnosti su upravljena na povredu ili ugrožavanje službene dužnosti ili službenog ili javnog ovlašćenja. Ona se preduzimaju od strane specifičnih izvršilaca, odnosno lica sa određenim ličnim svojstvom, a to je svojstvo domaćeg ili stranog službenog lica ili svojstvo odgovornog lica. Ova lica preduzimaju svoju radnju izvršenja upravo prilikom samog vršenja službene dužnosti, obavljanja različitih ovlašćenja, odnosno preduzimanja službenih radnji u vršenju ili povodom vršenja službe. To je sljedeća zajednička karakteristika službenih krivičnih djela.

Dakle, ova se krivična djela vrše u službi ili u vezi sa vršenjem službene dužnosti²⁹. U ovom drugom slučaju, kao njihov izvršilac se ne mora uvijek javiti samo službeno lice (kao što je slučaj sa krivičnim djelom davanja mita pri kome se kao izvršilac javlja svako lice koje daje poklon ili kakvu drugu vrijednost - mito nekom službenom licu da u službi izvrši zakonitu ili nezakonitu radnju). Isto tako, i odavanje službene tajne kao službeno krivično djelo može da izvrši lice koje više nema svojstvo službenog lica, ali je tajnu koju je sada neovlašćeno saopštilo nepozvanom licu saznalo u vršenju službene dužnosti ili u vezi sa tom službom.

3.3. Svojstvo izvršioca djela

Sljedeća zajednička karakteristika službenih krivičnih djela se ogleda u svojstvu izvršioca djela³⁰. Naime, kao izvršilac djela (lice koje preduzima djelatnost činjenja ili nečinjenja koja je u zakonskom opisu određena kao radnja izvršenja krivičnog djela) kod ovih krivičnih djela se mogu javiti sljedeće vrste lica. To su: 1) domaće službeno lice, 2) strano službeno lice i 3) odgovorno lice.

Iako se ovdje radi o službenim krivičnim djelima, kao njihov izvršilac se, pored službenog ili odgovornog lica, u određenim slučajevima može pojaviti i lice koje nema ovo svojstvo. Naime, kod malog broja krivičnih djela iz ove grupe, kao što su pronevjera i posluga, kao izvršilac se može pojaviti, pored navedenih lica, i drugo lice kome su predmeti krivičnog djela povjereni u službi ili uopšte na radu u državnom organu ili drugom pravnom licu. Dakle, ovdje je za postojanje djela bitno da se radi o licu kome su određeni predmeti (novac, hartije od vrijednosti ili druge pokretne stvari) „povjereni“ u službi ili na radu (kojima on faktički rukuje u službi ili povodom vršenja službene dužnosti ili radne obaveze).

Kao izvršilac nekih krivičnih djela iz ove grupe (npr. odavanje službene tajne) može se takođe javiti i lice kome je prestalo svojstvo službenog lica. Dakle, učinilac ovog djela u vrijeme preduzimanja radnje izvršenja nema svojstvo službenog lica, ali je to svojstvo imalo ranije u vrijeme kada je i saznalo tajnu (podatke ili dokumente koji imaju status službene tajne).

I na kraju, kao izvršilac krivičnog djela davanja mita može se pojaviti svako lice koje daje poklon ili drugu korist (ili daje obećanje poklona ili druge koristi) službenom licu da ovaj u okviru službene dužnosti izvrši ili ne izvrši neku službenu radnju.

²⁹ Lazarević, 299-301.

³⁰ Jovašević, (2003), 465-468.

3.4. Vrsta posljedice

Posljedica kod krivičnih djela protiv službene dužnosti se ispoljava na dvojadi način. Ona se prvo javlja u vidu posljedice povrede. Ova se vrsta posljedice ispoljava na različite načine: u pribavljanju protivpravne koristi, u nanošenju štete drugome ili u povredi prava drugog lica³¹. Kao posljedica ovih krivičnih djela može se javiti i kršenje zakona i drugih propisa ili opštih akata ili donošenje nekog nezakonitog akta ili preduzimanje nezakonitog postupka³².

Glavna posljedica kod službenih krivičnih djela se, ipak, ispoljava u vidu stvaranja konkretne, bliske, neposredne, stvarne opasnosti, odnosno u ugrožavanju pravilnog, kvalitetnog, blagovremenog, efikasnog i zakonitog vršenja službene dužnosti i službenih i javnih ovlašćenja. Naime, izvršenjem ovih krivičnih djela stvara se opasnost za službu ili drugo javno ovlašćenje. Ovdje se radi o opasnosti koja je stvarno, neposredno, blisko nastupila po zaštićeno društveno dobro ili vrijednost - službenu dužnost³³.

3.5. Oblik krivice

Pri preduzimanju radnje izvršenja krivičnih djela protiv službene dužnosti učinilac postupa sa umišljajem kao oblikom krivice. To je i logično jer se ovdje radi o krivičnim djelima koja predstavljaju svjesno i voljno kršenje službene dužnosti ili javnih ovlašćenja. Najčešće je nezakonito postupanje službenog lica praćeno i namjerom da se na ovaj način pribavi sebi ili drugom kakva korist ili namjerom da se drugome nanese kakva šteta ili namjerom da se teže povrijede prava drugog. Postojanje namjere, kao subjektivnog elementa na strani učinioca djela u vrijeme preduzimanja radnje izvršenja, u najvećem broju slučajeva ovaj umišljaj kvalifikuje kao direktan umišljaj (*dolus directus*), odnosno najviši i najizrazitiji oblik krivice u krivičnom pravu³⁴. Samo u slučaju izvršenja krivičnog djela odavanja službene tajne zakon dozvoljava mogućnost da učinilac pri preduzimanju radnje izvršenja, pored umišljaja, može da postupa i sa nehatom (kao oblikom krivice).

4. ZLOUPOTREBA SLUŽBENOG POLOŽAJA ILI OVLAŠĆENJA

4.1. Uvodna razmatranja

U okviru službenih krivičnih djela se po svom značaju, prirodi, karakteristikama i posljedicama izdvaja krivično djelo zloupotrebe službenog položaja ili ovlašćenja, kao poseban, specifičan oblik korupcije, inače poznato od najstarijih vremena u istoriji krivičnog prava i prisutno u svim krivičnopravnim sistemima danas. Naime, službena i odgovorna lica su dužna da u vršenju svojih ovlašćenja, službene dužnosti ili javne službe postupaju zakonito i u skladu sa ciljevima i interesima službe koju vrše. To posebno važi za odgovorna lica koja vrše određene dužnosti u preduzećima, ustanovama i drugim subjektima, odnosno radnjama. Svako vršenje službe protivno zakonima, drugim propisima i opštim aktima, pa čak i pravilima struke, predstavlja jedan oblik zloupotrebe ovlašćenja i službene dužnosti uopšte³⁵.

³¹ Stojanović, Perić, (1996), 374.

³² Mišić, G. (2006). *Kaznena djela protiv službene dužnosti – poseban osvrt na neke slučajeve iz sudske prakse*. Zagreb: Hrvatska pravna revija, (6), 68-100.

³³ Jovašević, (2003), 467.

³⁴ Simić, Petrović, 280 i 281.

³⁵ Jovašević, D. (1997). *Krivičnopravni aspekti zloupotrebe službenog položaja*. Beograd: Bezbjednost, (6),

Pojam zloupotrebe službenih ovlaštenja ili službenog položaja nije jedinstven. U najširem smislu zloupotreba (*abusus*) je svako ponašanje koje je protivpravno i protivno interesima službe, a posebno ono koje je protivno ustavu, zakonu ili drugom pravnom propisu ili opštem aktu³⁶. Prema tome, svako službeno lice čije djelatnosti nisu u saglasnosti sa interesima službe - zloupotrebljava svoju službenu dužnost³⁷. To se može učiniti na različite načine. U teoriji krivičnog prava razlikuje se pojam zloupotrebe službenog položaja u objektivnom i u subjektivnom smislu. Službena dužnost je zloupotrijebljena u objektivnom smislu kada službeno lice djeluje protivno interesima službe tako što prekoračuje svoja službena ovlaštenja ili ne vrši svoje službene dužnosti. Službena dužnost se zloupotrebljava u subjektivnom smislu kada službeno lice preduzima službene radnje koje su, istina, u okviru njegovog službenog ovlaštenja, ali to ne čini u interesu službe već da bi se postigao neki drugi cilj.

4.2. Osnovni oblik krivičnog djela

U članu 315 KZRS predviđeno je krivično djelo pod nazivom „Zloupotreba službenog položaja ili ovlaštenja“. Ovo se djelo sastoji u iskorišćavanju svog službenog položaja ili ovlaštenja, u prekoračenju granica svog službenog ovlaštenja ili u nevršenju svoje službene dužnosti u namjeri da se sebi ili drugom pribavi kakva korist ili da se drugome nanese kakva šteta ili teže povrijede prava drugog od strane službenog ili odgovornog lica³⁸. Ovo je opšte i osnovno službeno krivično djelo. Objekt zaštite jeste službena dužnost, njeno ispravno, cjelishodno i zakonito vršenje. Cilj zaštite jeste, zapravo, da se obezbijedi efikasno vršenje državnih i društvenih poslova, uz potpuno poštovanje zakonitosti i pošten i savjestan odnos prema građanima kako bi se u krajnjoj liniji očuvalo njihovo povjerenje u organe vlasti, pa i u cjelokupni pravni poredak.

Djelo ima tri osnovna oblika ispoljavanja radnje izvršenja. To su: (1) iskorišćavanje službenog položaja ili ovlaštenja, (2) prekoračenje granica službenog ovlaštenja i (3) nevršenje službene dužnosti.

(1) Iskorištavanje službenog položaja ili ovlaštenja postoji kada službeno ili odgovorno lice preduzima radnju koja je, istina, u okviru njegovog službenog položaja ili ovlaštenja, ali to ne čini u interesu službe, nego da bi na taj način pribavio za sebe ili za drugo fizičko ili pravno lice kakvu korist (imovinskog ili neimovinskog karaktera) ili da bi drugome nanio kakvu štetu ili teže povrijedio prava drugog. Radnja izvršenja je iskorišćavanje službenog položaja ili ovlaštenja. Ono se može ispoljiti kao koristoljubivo (kada se za sebe ili drugog pribavlja kakva korist) ili maliciozno (kada se drugome nanosi šteta ili povreda prava) korišćenje službenog položaja ili ovlaštenja. Javlja se kod tzv. diskrecionih ovlaštenja kada službeno ili odgovorno lice procjenjuje cjelishodnost preduzimanja neke radnje, pri čemu kriterijum za procjenu cjelishodnosti jeste interes službe, a ne neki drugi interes. Ovo djelo postoji i kada preduzeta djelatnost službenog ili odgovornog lica nema karakter službene radnje, ali je učinjena zloupotrebom službenog položaja.

Ovaj oblik djela postoji kada službeno ili odgovorno lice preduzima radnju koja se, istina, nalazi u okviru njegovog ovlaštenja, ali to ne čini u interesu službe, nego da bi na taj način pribavio sebi ili drugom kakvu korist ili da bi drugome nanio kakvu štetu ili teže povrijedio prava dru-

806-818.

³⁶ Sajo, A. (1998). *Corruption, Clientelism and Future of the Constitutional State in Eastern Europe*. New York: East European Constitutional Review, 7(2), 37-46.

³⁷ Grupa autora., 854 i 855.

³⁸ Jovašević, (2003), 468-472.

gog. To je oblik zloupotrebe službenog položaja u subjektivnom smislu. Radnja izvršenja ovog vida krivičnog djela jeste iskorišćavanje službenog položaja ili ovlašćenja. Ovakva situacija je naročito moguća kod diskrecionih ovlašćenja. To su slučajevi kada je službeno lice ovlašćeno da procjenjuje cjelishodnost preduzimanja neke radnje, pri čemu kriterijum za procjenu ove cjelishodnosti treba da bude interes službe, a ne neki drugi interes (lični interes učinioca djela ili nekog drugog lica³⁹.

Ukoliko se službeno lice kod procjene cjelishodnosti ne rukovodi interesom službe već težnjom da ostvari sebi ili drugom kakvu korist, onda postoji ovo krivično djelo. Ako se, dakle, službeno lice pri toj ocjeni ne rukovodi interesima službe, već svoju odluku zasniva na interesima nekog drugog lica (ili čak svom interesu), iako djeluje u okviru svoga ovlašćenja, ono ga zloupotrebljava. Djelo se može izvršiti u ovom obliku i prilikom preduzimanja drugih službenih radnji. Naime, djelo se može izvršiti kako iskorišćavanjem službenog položaja, tako i iskorišćavanjem službenog ovlašćenja. Smisao ovog razdvajanja je u tome što su za odgovarajuće službene položaje vezana i posebna službena ovlašćenja. Svako službeno lice raspolaže sa odgovarajućim ovlašćenjima, ali službena lica koja se nalaze na određenim položajima imaju i posebna ovlašćenja koja upravo proizilaze iz tog položaja i službeno lice ih može koristiti samo dok se nalazi na tom položaju⁴⁰.

Službeni položaj je iskorišćen kada službeno lice iskoristi upravo ovlašćenja vezana za taj položaj u organizaciji službe da bi djelujući protivno potrebama i interesima službe - ostvarilo svoj ili tuđi interes. Ukoliko se u navedenoj namjeri iskorišćavaju ovlašćenja koja pripadaju službenom licu po osnovu vršenja službe, a ne s obzirom na položaj kojim ima u službi, tada postoji zloupotreba ovlašćenja. Do ovog oblika zloupotrebe tako može doći pri vršenju svake službene dužnosti, odnosno u vezi bilo kod službenog položaja⁴¹.

(2) Prekoračenje granica službenog ovlašćenja postoji kad službeno ili odgovorno lice preduzima radnje izvan granica službenog ovlašćenja čime pribavlja korist za sebe ili drugog ili drugome nanosi kakvu štetu ili teže povrijedi prava drugog. Ovaj oblik djela postoji kada učinilac ima ovlašćenje da vrši određenu dužnost, ali do određenih granica, pod određenim uslovima ili postupku koji je utvrđen zakonom ili drugim propisom ili naredbom višeg organa, pa u svom postupanju prekoračuje granice tih ovlašćenja.

Ovo prekoračenje granica službenog ovlašćenja postoji kada službeno lice preduzima radnju van njegovog službenog ovlašćenja, a u cilju pribavljanja kakve koristi za sebe ili drugog ili da bi se drugome nanijela kakva šteta ili teže povrijedila prava drugog. Ovo djelo postoji i onda kada službeno lice ima ovlašćenje da vrši određenu službenu radnju, ali samo do određenih granica ili u određenom obimu koje su utvrđene zakonom, drugim propisom ili naredbom višeg organa, odnosno pretpostavljenog starješine i prekoračenjem te granice ili tog obima ovlašćenja se čini ovo krivično djelo.

Prekoračenje granica službenog ovlašćenja postoji kada službeno lice vrši službenu radnju koja je izvan njegovog službenog ovlašćenja, a koja proizilazi iz njegovog službenog položaja. U ovom slučaju učinilac djela preduzima radnju, i to službenu radnju, ali koja je u nadležnosti dru-

³⁹ Novoselec, P. (2002). *Zloupotreba položaja i ovlašćenja kao privredno krivično djelo*. Zagreb: Hrvatski ljetopis za kazнено pravo i praksu, (9), 1-14.

⁴⁰ Jovašević, D. (2008). *Zloupotreba službenog položaja u lokalnoj samoupravi*. Beograd: Politička revija, (2), 509-521.

⁴¹ Grupa autora, 856.

gog službenog lica, pri čemu nije od značaja da li se to drugo lice nalazi u odnosu nadređenosti ili podređenosti prema službenom licu koje prekoračuje svoje ovlašćenje ili, pak, ono preduzima službene radnje koje uopšte nisu u nadležnosti službe ili organa kome pripada. Takođe, ovaj oblik krivičnog djela postoji i kada službeno lice, bez prethodnog odobrenja ili saglasnosti, vrši službenu radnju iz okvira svog službenog ovlašćenja za čije je vršenje, međutim, potrebno prethodno odobrenje ili saglasnost nekog drugog službenog lica ili drugog organa⁴². Za prekoračenje službenog ovlašćenja neophodno je da službeno lice preduzima službene radnje, djelatnosti koje, same po sebi, nisu nezakonite i na čije je vršenje neko ovlašćen, ali nije ovlašćeno upravo ono lice koje ih i preduzima.

(3) Neizvršenje službene dužnosti postoji kad službeno ili odgovorno lice svjesno i voljno propušta da izvrši službenu radnju iz okvira svog ovlašćenja koju je dužno da izvrši ili kad tu radnju izvršava na takav način da se ne može ostvariti onaj cilj koji treba da bude ostvaren. Za postojanje djela je potrebno da propuštanjem svih ili nekih djelatnosti iz okvira službene dužnosti učinilac sebi ili drugom fizičkom ili pravnom licu pribavlja kakvu korist (imovinsku ili neimovinsku) ili drugom nanosi kakvu štetu ili teže povrijedi prava drugog.

Neizvršenje službene dužnosti postoji kada službeno lice svjesno i voljno propušta da izvrši službenu radnju iz okvira svoga ovlašćenja koju je dužno da izvrši ili kada tu radnju vrši samo formalno na takav način, takvim sredstvima, u takvo vrijeme ili na takvom mjestu da ni u kom slučaju tako ne može da ostvari onaj cilj (očekivani efekat) koji inače, redovno treba da bude ostvaren. Dakle, neizvršenje službene dužnosti postoji u onim slučajevima kada službeno lice ne izvrši službenu radnju iz okvira svog ovlašćenja koju je bilo dužno da izvrši (to je formalno i materijalno nevršenje službene dužnosti) ili kada tu radnju izvršava na takav način da se ne može postići cilj koji se upravo njenim preduzimanjem i trebao ostvariti (kada postoji formalno vršenje, a materijalno nevršenje službene dužnosti)⁴³.

To, drugim riječima, znači da se ovaj oblik krivičnog djela može izvršiti i činjenjem (aktivnom, pozitivnom djelatnošću) i nečinjenjem (negativnom djelatnošću). To su različiti slučajevi kada službeno lice po zahtjevu stranke ili na osnovu zakona ili obaveze nastale iz drugog propisa ne donese akt koji je inače dužno da donese u vrijeme i na način kojim može da se proizvede očekivano pravno dejstvo ili ga donese u momentu kada on više ne može da proizvodi pravno dejstvo na pravne odnose zainteresovanih stranaka.

Iako je suština ovog krivičnog djela da se njime ugrožava službena dužnost, njeno zakonito, kvalitetno i efikasno odvijanje, ipak ta vrsta posljedice ne odgovara prirodi i karakteru ovog službenog krivičnog djela. Naime, cilj je učinioca, zapravo, da na ovaj način sebi ili drugom pribavi kakvu (materijalnu - imovinsku ili nematerijalnu - neimovinsku korist) ili da da drugome nanese kakvu štetu, odnosno da teže povrijedi prava drugog lica⁴⁴. Materijalna korist koja se pribavlja izvršenjem ovog djela može da se sastoji u pružanju podrške za izbor na neku funkciju, omogućavanje da se dobije stan, stipendija ili stručno usavršavanje, odnosno napredovanje u poslu, u davanju pozitivne kritike ili pohvale, a nematerijalna šteta se sastoji u davanju negativne ocjene, kritike, povredi ugleda, stvaranju podozrenja u službi ili sukoba sa drugima, u otežavanju ili onemogućavanju dobijanja odlikovanja ili priznanja i dr⁴⁵.

⁴² Lazarević, 305.

⁴³ Stojanović, 232.

⁴⁴ Garačić, A. (2003). *Odnos krivičnog djela zloupotrebe položaja i ovlašćenja i primanja mita*. Zagreb: Hrvatska pravna revija, (1), 79-86.

⁴⁵ Simić, Trešnjev, 251.

Djelo je dovršeno kada je nastupila posljedica, tj. kada je pribavljena kakva korist ili drugome nanijeta kakva šteta ili teže povređena prava drugog.

Izvršilac djela može da bude službeno ili odgovorno lice, a u pogledu krivice potreban je direktan umišljaj koji karakteriše određena namjera.

Zavisno od namjere koja postoji na strani učinioca u vrijeme preduzimanja radnje izvršenja, za osnovni oblik ovog krivičnog djela je propisana kazna zatvora od jedne do pet godina. Ovo djelo karakteriše preduzimanje radnje izvršenja u nekom od navedenih oblika u namjeri učinioca da za sebe ili drugog pribavi kakvu neimovinsku korist ili da drugome nanese kakvu štetu ili teže povrijedi prava drugog. Ova namjera mora da postoji u vrijeme preduzimanja radnje izvršenja, ali ne mora da bude i ostvarena u svakom konkretnom slučaju.

4.3. Kvalifikovani oblici krivičnog djela

Iz zakonskog opisa krivičnog djela zloupotrebe službenog položaja ili ovlašćenja iz člana 315 KZRS razlikuju se, pored osnovnog oblika ovog djela, još i tri kvalifikovana oblika djela.

Prvi teži oblik ovog krivičnog djela (stav 2) postoji kada je radnjom izvršenja u bilo kom obliku pribavljena imovinska korist u iznosu koji prelazi 10.000 KM. Za ovo je djelo propisana kazna zatvora od dvije do 12 godina. Prilikom utvrđivanja visine imovinske koristi, po pravilu, je mjerodavna tržišna vrijednost prema vremenu preduzimanja radnje izvršenja. Međutim, izuzetno ako je izvršilac krivičnog djela postigao imovinsku korist veću od tržišne vrijednosti stvari pribavljenih krivičnim djelom, onda je za pravnu kvalifikaciju djela odlučna stvarno postignuta visina imovinske koristi, i to prema vremenu izvršenja radnje krivičnog djela.

Kaznama iz st. 1 i 2 ovog člana kazniće se i strano službeno lice ili odgovorno lice u stranom pravnom licu koje ima predstavništvo ili vrši djelatnost u Republici Srpskoj ili lice koje vrši poslove od javnog interesa ako je djelo izvršeno u periodu vršenja njegovih ovlaštenja ili dužnosti (stav 3).

Najteži oblik krivičnog djela iz člana 315 KZRS, za koji je propisana kazna zatvora od tri do 15 godina, postoji ako je djelo iz st. 1, 2 i 3 ovog člana izvršeno pri vršenju javnih nabavki ili na štetu sredstava budžeta Republike Srpske, javnih fondova ili drugih javnih sredstava (stav 4).

5. ZAKLJUČAK

Jedan od osnovnih postulata pravne države i vladavine prava uopšte jeste zakonito, kvalitetno, efikasno, blagovremeno i cjelishodno funkcionisanje javnih ovlašćenja, javnih službi, državnih organa i drugih ustanova. Zato je potrebno da domaća ili strana službena i odgovorna lica, kao nosioci javnih funkcija i službenih ovlašćenja, zakonito i efikasno obavljaju povjerene poslove ili dužnosti, odnosno da postupaju u granicama svojih zakonskih ovlašćenja. Kršenjem službene dužnosti dolazi do izvršenja nekog od krivičnih djela protiv službene dužnosti.

To su različiti oblici i vidovi zloupotrebe službenog položaja i ovlašćenja u vršenju službene dužnosti upravo od strane službenih ili odgovornih lica u tim organima. Na taj način, ne samo da se ugrožava službena dužnost i javna ovlašćenja, već se na taj način drugim fizičkim ili pravnim licima prouzrokuje kakva imovinska ili neimovinska korist ili pak teža povreda prava drugog lica ili pak učinioci ovih djela na ovaj način za sebe ili drugog pribavljaju kakvu imovinsku ili neimovinsku korist.

Osnovno službeno krivično djelo je zloupotreba službenog položaja i ovlašćenja iz člana 315 KZRS. Djelo ima više oblika ispoljavanja: osnovni i čak tri kvalifikovana oblika, zavisno do motiva (namjere) učinioca i vrste (obima i intenziteta) prouzrokovane posljedice.

Ovo djelo se sastoji u iskorišćavanju službenog položaja ili ovlašćenja, prekoračenju granica službenog ovlašćenja ili u nevršenju službene dužnosti. Kao učinilac djela se javlja određeno lice - službeno ili odgovorno lice, a na strani učinioca u vrijeme preduzimanja radnje postoji direktan umišljaj koji kvalifikuje određena namjera.

LITERATURA

- [1] *Administrative Investigation - Abuse of Authority, Misuse of Position and Resources, Acceptance of Gratuities, and Interference with an IG Investigation National Programs & Special Events*. VACO, Office of Inspector General Washington, DC, 2010.
- [2] Čejović, B., Miladinović, V. (1995). *Krivično pravo, Posebni dio*. Niš.
- [3] Đurđić, V., Jovašević, D. (2010). *Krivično pravo, Posebni dio*. Beograd.
- [4] Đurić, Ž., Jovašević, D., Rakić, M. (2007). *Korupcija – izazov demokratiji*. Beograd.
- [5] Faulend, M., Stošić, V. (1999). *Je li neslužbeno gospodarstvo izvor korupcije*. Zagreb.
- [6] Ferhatović, A. (2012). *Zloupotreba položaja ili ovlašćenja*. Sarajevo: Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Vol. 55.
- [7] Grupa autora. (1995). *Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije*. Beograd.
- [8] Jovanović, L.J., Jovašević, D. (1995). *Krivično pravo, Posebni dio*. Beograd.
- [9] Jovašević, D., Hašimbegović, T. (2001). *Zloupotreba službenog položaja*. Beograd.
- [10] Jovašević, D. (2003). *Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije sa sudskom praksom*. Beograd.
- [11] Jovašević, D. (2005). *Zloupotreba službenog položaja i korupcija*. Beograd.
- [12] Jovašević, D. (2008). *Krivična djela korupcije*. Beograd.
- [13] Jovašević, D. (2011). *Leksikon krivičnog prava*. Beograd.
- [14] Jovašević, D., Ikanović, V. (2012). *Krivično pravo Republike Srpske, Posebni dio*. Banja Luka.
- [15] Kokolj, M., Jovašević, D. (2011). *Krivično pravo Republike Srpske, Opšti i posebni dio*. Bijeljina.
- [16] Lazarević, L.J. (1993). *Krivično pravo, Posebni dio*. Beograd.
- [17] Mrvić Petrović, N. (2005). *Krivično pravo*. Beograd.
- [18] Radovanović, M., Đorđević, M. (1975). *Krivično pravo, Posebni dio*. Beograd.
- [19] Simić, I., Petrović, M. (2002). *Krivični zakon Republike Srbije, Praktična primjena*. Beograd.
- [20] Simić, I., Trešnjev, A. (2010). *Krivični zakonik s kraćim komentarom*. Beograd.
- [21] Simović, M., Simović, V., Todorović, L.J. (2010). *Krivični zakoni Bosne i Hercegovine*. Sarajevo.
- [22] Stojanović, Z., Perić, O. *Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije i Krivični zakon Republike Crne Gore sa objašnjenjima*. Beograd.
- [23] Stojanović, Z., Perić, O. (2000). *Krivično pravo, Posebni dio*. Beograd.
- [24] Stojanović, Z. (2002). *Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije*. Beograd.
- [25] Weisburd, D., Greenspan, R., Hamilton, E.E., Bryant, A. K., Williams, H. (2001). *The Abuse of Police Authority. A National Study of Police Officers' Attitudes*. Police Foundation, Washington.

